

До спеціалізованої вченої ради Д
64.051.31
при Харківському національному
університеті ім. В. Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 6.

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Воронової Ізабелли Володимирівни на дисертацію Хаврат Олександри Олександрівни «Механізм протидії правовому нігілізму у сфері правозастосовної діяльності національної поліції України (теоретико-правовий аспект)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Ознайомлення з текстом поданого на захист дисертаційного дослідження, автореферату й наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою, надають змогу зробити наступний висновок.

Актуальність і значущість теми дисертаційного дослідження. Теоретична значущість даного дослідження обумовлюється неоднозначністю наукових точок зору, пов'язаних з розумінням природи правового нігілізму і його впливу на свідомість і поведінку особи взагалі, і , зокрема, на професійну свідомість та поведінку поліцейських, як державних службовців, які виконують досить специфічні за своєю природою функції. Відсутність єдності у наукових підходах, які пов'язані з розумінням системи основних чинників, що обумовлюють нігілістичне ставлення особи до права в умовах сучасної пострадянської України, а також спеціальних досліджень на матеріалах Національної поліції робить тематику дослідження Хаврат О.О. такою, що відповідає вимогам та поглядам сучасної науки теорії держави та права.

Важливим внеском автора є те, що донині в Україні були відсутні спеціальні теоретико-правові розробки щодо природи та змісту можливих нігілістичних проявів у діяльності органів поліції. Впровадження таких теоретико-правових розробок у національну юридичну практику в Україні можуть позитивно вплинути на рівень, як правової культури окремих громадян, соціальних груп, так й рівень професійної правової культури поліцейських.

Особливу важливість дослідження можна обґрунтувати тим, що у практичній сфері питання можливого виникнення правового нігілізму в правозастосовній діяльності поліції актуалізується у зв'язку з радикальними реформами політико-правової системи сучасної України, обумовленим зміною режиму державної влади, інтеграції у вітчизняну політико-правову традицію низки цінностей західної демократії. Дисертант доречно робить наголос на тому, що можливість виникнення і поширення правового нігілізму в правозастосовній діяльності поліції є буденною проблемою, оскільки поліція як «новий орган» української держави — частина суспільства, яке суттєво «інфікована» правовим нігілізмом. При цьому найбільшу небезпеку нігілізм представляє передусім для національної правоохоронної системи, котру для більшості громадян втілює саме поліція як один з найближчих до народу державних органів.

Значимість наданого дослідження актуальна ще й тим, що у сучасній Україні, структура та чинники формування правової культури та правосвідомості нової поліції за своєю природою є досить відмінними від «старої» міліції, яка значною мірою дискредитувала себе. Теоретико-правове дослідження визначеної проблематики та розробка відповідних наукових висновків з подальшим їх впровадженням у діяльність сучасної поліції України є важливим напрямом наукового пошуку, якому і присвячене дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Переліку пріоритетних напрямів

наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки, схвалених ученою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 року.

Мета, об’єкт і предмет дослідження сформульовані чітко, коректно й науково виважено, а його наукознавчі завдання є цілком виправданими, вони досить повно охоплюють відповідну тематику і перебувають у межах наукової спеціальності 12.00.01.

Методологічна основа дослідження має цілісний характер і включає в себе адекватні поставленим цілям і завданням філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Системний підхід до їхнього застосування дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити аналіз особливостей форм та механізмів протидії правовому нігілізму у правозастосовній діяльності Національної поліції України. Дисертант використала великий спектр сучасних методів наукового дослідження, зокрема, метод сходження від абстрактного до конкретного, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, інформаційний підхід, метод класифікації, групування, системно-структурний, системно-функціональний, метод статистичного аналізу, індуктивний метод тощо.

Системний та ґрунтовний підхід до аналізу досліджуваних питань і використання зазначених методів дали змогу всебічно дослідити окреслену тему.

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного та кримінального права, психології, педагогіки, інших

галузових правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження стали загальні та спеціальні нормативні джерела: Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також проекти нормативних актів, що визначають правові засади діяльності Національної поліції України в умовах реформування усієї системи правоохоронних органів. Інформаційну та емпіричну основу дослідження склало узагальнення практичної діяльності органів поліції, а також досвід зарубіжних країн, довідкові видання, статистичні та теоретичні матеріали.

Дисертація спирається на досить міцну джерельну базу (279 найменувань), що включає в себе літературу не тільки з юриспруденції, але й з суміжних галузей знань, що стосуються теми дослідження.

Основні положення дисертації отримали належну апробацію: вони обговорювалися на засіданнях кафедри загальноправових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, а також доповідалися на чотирьох наукових і науково-практичних конференціях.

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації полягає в тому, що вона є одним із перших у вітчизняній науці дослідженням теоретичних засад протидії формуванню правового нігілізму в правозастосовній діяльності Національної поліції України. У дисертації висунуто й обґрунтовано низку положень, що є новими в концептуальному плані та важливими для юридичної науки.

Наукове і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання проблемних питань, пов'язаних із діяльністю Національної поліції України та формування правової культури та правосвідомості, а також дослідження процесу поширення або зменшення випадків прояву правового нігілізму в діяльності поліції; правотворчості – у ході

вдосконалення чинного законодавства, яке регламентує діяльність органів Національної поліції України та особливості проходження професійної підготовки цими органами; - правозастосовній діяльності – використання одержаних результатів дозволить покращити процес підготовки поліцейських та опанування ними навичок для подальшої правомірної діяльності; навчальному процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Теорія держави та права», «Адміністративна діяльність поліції»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх ураховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю дисертанта.

Загальна структура роботи має звичний вигляд і побудована за принципом «від загального – до конкретного». Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Обрана дисертантом архітектура роботи є вдалою; у поєднанні з правильно підібраною методологією вона надала змогу авторові досить повно й послідовно розкрити наявну проблематику, забезпечити логіку дослідження й обґрунтованість результатів. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з них основний текст - 183 сторінки.

Дисертант влучно резюмує, що правовий нігілізм знижує суспільно значиму соціальну ефективність правозастосовної діяльності через відсутність бажаного для держави та суспільства результату правозастосовної діяльності. Її результатом виступає задоволення власної владної потреби управлінця, який здійснює правозастосування. Ситуація, коли у діяльності суб'єктів правозастосування виникають прояви правового нігілізму, є прямо пропорційною загальному зростанню недовіри до цих суб'єктів і породженню ще більшої кількості нігілістичних настроїв. Тож для зростання недовіри населення не має значення, в діяльності якого суб'єкта правозастосування спостерігаються нігілістичні прояви (с. 66-67).

Заслуговує на увагу те, що автор роботи пильно дослідив корпоративні відносини в поліції, які знаходять свій вияв у нормах «тіньового права». Норми «тіньового права» в системі органів Національної поліції можуть чинити негативний вплив не лише на формування особливого виду професійної правосвідомості, ціннісних орієнтирів, світогляду, а повсякчас сприяють зниженню дієвості та ефективності службової діяльності, яка в свою чергу набуває незаконного характеру. Порушення дисципліни і законності, протиправне використання працівниками службового становища і можливостей для отримання матеріальних та інших благ від фізичних та юридичних осіб, злочини, що можуть здійснюватися поліцейськими — все це є формами вираження відхилень від вимог норм права, які спричиняють правовий нігілізм унаслідок детермінаційного впливу на нього відповідних «тіньових норм» (с. 84). Саме такі висновки дисертанта є практично значимими та сприяють концентрації уваги на даній проблемі не тільки науковців, а й організаційно-адміністративної верхівки Національної поліції України.

Особливим здобутком дисертаційної роботи є пропозиція автором власного визначення поняття «правовий нігілізм поліцейських», під яким автор розуміє «...результат деформаційних змін у професійній правосвідомості працівників органів Національної поліції, обумовлений особливостями організації та умовами проходження їх служби, їх службовою та позаслужбовою діяльністю, що сприяє неправильному розумінню основних цілей та завдань правового регулювання» (с. 105).

Перевагою роботи є те, що аналіз факторів, що впливають на правосвідомість поліцейських та призводять до поширення правового нігілізму у сфері правозастосовної діяльності поліції, здійснено з висновками практичної діяльності поліцейських. Крім того, важливо підкреслити, що певні висновки дисертанта щодо впливу корупції на правосвідомість поліцейських ґрунтуються на змістовному аналізі шляхів впливу корупції на усю діяльність поліції.

Варто погодитись з доводами автора щодо «запровадження відповідальності за здійснення «негативістської пропаганди» та механізмів притягнення до такої відповідальності» є дієвим засобом зниження кількості чинників, що спричиняють поширення правового нігілізму у суспільстві. Крім того вдалим є вислів, що популяризація здорового способу життя, суспільних цінностей, терпимості та толерантності, ввічливості, культури, моди на літературу та мистецтво у засобах масової інформації, зменшать питому вагу негативного впливу на свідомість суспільства та формування високого рівня правової культури. (с. 157)

До позитивних результатів дослідження Хаврат О.О. також варто віднести висвітлення чинників протидії правовому нігілізму в правозастосовній діяльності поліції, а саме розподілення усього їх комплексу на об'єктивні та суб'єктивні. Окремої уваги заслуговує п. 2.3 дослідження, в якому висвітлені суб'єктивні, тобто внутрішні, чинники протидії. Важливо зазначити, що автором запропоновані власні визначення термінів «мотивація», «правова установка» та «ціннісні орієнтації». (с. 170-184)

Загалом найбільш суттєвими здобутками дисертанта, що характеризують наукову новизну і практичну значущість рецензованого дослідження, на наш погляд, є:

- констатація критерію суб'єктивності у класифікації чинників впливу на правозастосовну діяльність поліції, що сприяють проявам правового нігілізму;

- систематизація за критерієм природи виникнення проявів правового нігілізму методів протидії його проявам: методи протидії негативному впливу особистісних рис, незадовільному рівню знань і виховання поліцейського; методи протидії недолікам правового матеріалу; методи протидії негативному суспільному впливу; методи протидії соціально-економічним чинникам, що породжують правовий нігілізм; методи протидії функціонально-процесуальним чинникам виникнення правового нігілізму;

– пропозиції класифікації форм протидії правовому нігілізму в діяльності Національної поліції з огляду на методи протидії останньому.

Загалом слід відзначити, що дисертація Хаврат О.О. відзначається високим теоретичним рівнем виконання, вмілим використанням сучасного методологічного арсеналу, виваженістю й обґрунтованістю висновків, належною правовою культурою теоретичних побудов. Положення, що виносяться на захист, справді містять ознаки наукової новизни, вони є належним чином обґрунтованими, а представлені в роботі аргументи на користь позиції автора – досить переконливими.

Однак, як і при дослідженні будь-якої складної та нової теоретичної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних, неузгоджених і не зовсім обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямками подальшої розробки даної проблеми:

1. Автором зазначено, що «якість правозастосовної діяльності як державних органів, так і недержавних організацій є одним з важливих факторів, які визначають рівень правової культури, стан законності та правопорядку в державі, які впливають на розбудову правової держави». Варто не погодитись з тим, що якість правозастосовної діяльності впливає на рівень правової культури. Адже більш доречно досліджувати зворотній зв'язок, тобто за рівнем правової культури можна визначити якість правозастосовної діяльності (с. 53-54).

2. Важко зрозуміти зміст висновку, що «суб'єкти правозастосування, вивчаючи закони, дійсно не можуть конкретно знати про моделі та правила їх застосування у своїй діяльності, тому такі суб'єкти мусять деталізувати, конкретизувати, роз'яснити їх на свій лад. Саме в цей момент виникає криза «конфлікту інтересів», яка полягає у відмінності мети законотворців, яка передбачається нормативними приписами, і тими результатами, яких досягає поліцейський під час правозастосовної діяльності». Не можна робити висновки щодо того, що поліцейські завжди трактують незрозумілі їм норми на свій лад. «Конфлікт інтересів» в даному випадку не є прямим наслідком

незрозумілості норм. Має місце невідповідність інтересів нормотворців та поліцейських інтересам суспільства та держави, які мають забезпечуватись нормативно-правовими актами (с. 68).

3. На с. 97 роботи дисертант акцентує увагу на важливості інституту наставництва в органах Національної поліції, «який виступає засобом переходу від освітнього рівня формування правосвідомості, коли вона формується через правове навчання і виховну роботу в освітніх закладах, на професійний рівень, на якому співробітник виховується в процесі повсякденного спілкування з наставником, наслідує його приклад у процесі службової діяльності». Але, окрім як одним абзацом про важливість інституту наставництва, в тому числі як засобу протидії виникненню нігілістичних проявів, автор в роботі нічого більше не проаналізувала. Варто більше уваги приділити даному питанню, адже гармонійне поєднання «практичного розуму» та «теоретичного розуму» є запорукою кваліфікованої та професійної діяльності в подальшому.

4. Підрозділ 2.1. дисертаційного дослідження з його назви має містити аналіз та дослідження механізму протидії правовому нігілізму в правозастосовній діяльності поліції, але зі змісту вказаного підрозділу виходить, що здебільшого автор приділяє увагу дослідженню методів протидії. Тому доцільним було б більше уваги приділити саме механізму такої протидії.

Втім зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Хаврат О.О., мають характер наукової дискусії та покликані спрямувати дисертанта на продовження наукових досліджень за обраною темою.

Загалом подана на захист дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, котра містить вирішення важливого завдання щодо з'ясування рівня, причин розповсюдження, визначення форм прояву правового нігілізму у правозастосовній діяльності поліції, а також розроблення теоретико-

правової моделі дієвого механізму протидії правовому нігілізму у правозастосовній діяльності Національної поліції України.

Основні результати дисертації досить повно викладені в 10 наукових працях, які розкривають її основні положення. З-поміж них: 4 наукових статті, що опубліковані у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 2 статті – у наукових виданнях інших держав, а також тези 4-х виступів на наукових і науково-практичних конференціях.

Співставлення текстів дисертації та автореферату свідчить, що їх основний зміст є тотожним.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що дисертаційне дослідження на тему «Механізм протидії правовому нігілізму у сфері правозастосовної діяльності національної поліції України (теоретико-правовий аспект)», за змістом та формою відповідає вимогам п.11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з наступними змінами), а її автор – Хаврат Олександра Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник**

І. В. Воронова

